

Alexandre de Rhodes – Evropané ve Vietnamu

písemná práce z dějin Vietnamu

Vypracovala: PETRA KARLOVÁ

Vietnamistika, 4. ročník

Praha, duben 2002

Obsah

ÚVOD.....	3
1. EVROPANÉ V ASII V 16. A 17. STOLETÍ.....	4
1.1 POČÁTKY EVROPSKÉHO PRONIKÁNÍ DO ASIE	4
1.2 PROBLÉM AKOMODACE.....	5
1.3 PŘÍCHOD EVROPANŮ DO VIETNAMU	8
1.4 ZALOŽENÍ FRANCOUZSKÉ MISIE VE VIETNAMU.....	10
1.5 OBCHODNÍCI A MISIONÁŘI	12
2. ALEXANDRE DE RHODES	14
2.1 ALEXANDRE DE RHODES VE VIETNAMU	15
2.2 VZTAH ALEXANDRA DE RHODES K VIETNAMU.....	17
2.3 PODÍL ALEXANDRA DE RHODES NA LATINIZACI VIETNAMSKÉHO PÍSMÁ	19
2.3.1 <i>Vietnamsko-portugalsko-latinský slovník</i>	20
ZÁVĚR	23
<i>Literatura</i>	24
<i>Vietnamsko-český slovníček</i>	25
<i>Vietnamské názvy děl Alexandra de Rhodes</i>	26
<i>Podobizny misionářů</i>	27

Úvod

Alexandre de Rhodes (1593 – 1660) byl významnou osobností, která sehrála důležitou roli jak ve vývoji misionářské politiky v Asii, tak i ve vývoji vietnamského latinizovaného písma (chữ quốc ngữ). Alexandre de Rhodes byl jezuita francouzské národnosti, narodil se v roce 1593 v Avignonu. Avignon patřil do papežského teritoria, což znamená, že Alexandre de Rhodes nebyl poddaným francouzského krále ale papeže. Jeho rodnými jazyky byly provensálština, francouzština a italština¹. Později se naučil portugalsky stejně jako všichni misionáři směřující do Asie. Své jazykové schopnosti uplatnil při samostatném studiu vietnamštiny a v dílech týkající se vietnamského jazyka a Vietnamu tehdejší doby.

Cílem této práce je ukázat význam Alexandra de Rhodes jako misionáře a jazykovědce na pozadí mezinárodního dění v jihovýchodní Asii, kdy jezuitští misionáři putovali ze portugalských základen v Indii (Goa) a Číně (Macao) do dalších asijských zemí, aby zde šířili křesťanství a připravili tak půdu pro další pronikání vlivu evropských mocností. Dále chci odpovědět na otázky, jaký byl cíl jeho počínání, jaký byl jeho postoj k vietnamskému národu, co jej vedlo k zájmu o vietnamský jazyk atd.

¹ DeFrancis odkazuje (v knize *Colonialism and Language Policy in Vietnam*, str. 56) na: Taboulet, Georges. *La geste française en Indochine*, Paris 1955, str. 12.

1. Evropané v Asii v 16. a 17. století

1.1 Počátky evropského pronikání do Asie

Koncem 15. století začala éra objevování neevropského světa. V roce 1492 Kryštof Kolumbus objevil Ameriku a v roce 1498 Vasco da Gama objevil cestu do Indie podél pobřeží Afriky. Od této doby začíná objevování a dobývání jak území ležících na západ od evropského kontinentu, tj. Ameriky, tak i území ležících na východ od Evropy, tj. Asie.

V roce 1516 portugalská kupci poprvé dorazili do Číny. Nejprve se usadili v jihočínském Kantonu, kde se zabývali především obchodem. V roce 1567 jim čínská vláda udělila oficiální svolení, aby si založili portugalskou osadu v Macau. V roce 1542 (nebo 1543)² dosáhli Portugalci Japonska, když jejich loď ztroskotala u ostrova Tanegašima jižně od Kjúšú. Takto tedy získali Evropané a také Svatá stolice ve Vatikánu o světě nové informace, které jim otevřely nové možnosti pro jejich rozmach.

V roce 1454 papež Mikuláš V. udělil Portugalcům právo na území na východ od Evropy. V roce 1493 papež Alexandr IV. rozdělil nově objevený i neznámý svět na dvě poloviny: západní část připadla Španělsku a východní Portugalsku³. Oba tyto státy měly dobýt země ve své části světa a obrátit jejich obyvatelstvo na křesťanskou víru. Dobývání východu započalo Portugalsko v Indii. Nejprve Indové přijali Portugalce vlídně, mimo jiné proto, že je spojovala nevraživost vůči Maurům/Arabům. Avšak počátkem 16. století získali Portugalci pověst lupičů. Sám Vasco da Gama, který našel novou cestu do Indie, byl napůl pirát. Portugalské lodě olupovali a potápěli lodě arabských kupců, až se této konkurenci zcela zbavili⁴.

V roce 1510 Portugalci obsadili ostrov Goa, který se stal základnou misionářů nejprve pro Indii, a poté i pro celou Asii. Portugalská jezuita (Tovaryšstvo Ježíšovo)⁵ jako autorita zodpovědná za šíření křesťanství ve východní části světa zřídili v Lisabonu výcvikové učiliště pro misionáře. Součástí přípravy byla také výuka jazyka země, v níž měl misionář pracovat, a

² Dějiny Japonska, str. 252 uvádí rok 1542; Franzen, August. Malé církevní dějiny, str. 237 uvádí letopočet 1542 nebo 1543.

³ Indie a Indové, str. 151. Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, str. 212. Na základě buly Alexandra VI. z roku 1493 mělo Portugalsko právo na vlastnictví objevených zemí, během 16. století bylo toto právo rozšířeno dalšími bulami papeže Lva X. (1514 a 1516), Pavla III. (1539), Řehoře XII (1575) a Pavla V. (1616) o právo na zemi, v nichž se již propaguje či bude propagovat křesťanství. Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 34.

⁴ Indie a Indové, str. 152 – 153.

⁵ Tovaryšstvo Ježíšovo bylo schváleno bulou Remini militantis Ecclesiae Pavla III. dne 27. 9. 1540. Prvním generálem se stal sv. Ignác z Loyoly. Některá data z dějin Tovaryšstva Ježíšova, str. 1. „Když Ignác a jeho společníci předložili svůj projekt papeži, prohlásili, že jsou připraveni jít, kamkoliv je papež vyšle, „ať k Turkům, nebo jiným nevěřícím, nebo dokonce do oblastí, které nazýváme Indiemi ...“ (1540). Le développement des missions au XVIIe siècle, Saint Ignace et les Missions.

kromě toho všichni absolventi tohoto institutu přirozeně ovládali latinu jako jazyk své víry a portugalskou, kterou v té době hovořili snad všichni Evropané pobývající v Asii. Neboť Portugalci měli monopol jak na evangelizaci Asie, tak i na obchod s ní (zejména na obchod s kořením).

1.2 Problém akomodace

Zpočátku byli Evropané ve svém počínání v Asii úspěšní. Slavný je například misionář František Xaverský (Francis de Xaver), který v roce 1542 připlul z pověření portugalského krále Jana II. do Goa. Nejprve úspěšně působil v letech 1545 – 1547 v Malacce a v roce 1549 začal misionářskou činnost v Japonsku. Od samého počátku bylo přijetí jezuitských kněží spjato s obchodem, který byl vítaným zdrojem financí a zahraničního zboží pro asijské vládcy⁶.

Spolu s tím, jak se jezuité postupně usazovali v Asii, vznikl problém akomodace⁷. Akomodace znamená „snahu přizpůsobit se místním podmínkám a myšlením domorodců“⁸, což na jedné straně usnadňovalo šíření křesťanské víry mezi místním obyvatelstvem. Na druhé straně v sobě akomodace skrývala potenciální nebezpečí zkreslení víry a její smísení s prvky „pohanského náboženství“. Prvním jezuitou v Indii, který uplatňoval akomodaci byl Robert de Nobili (1577 – 1656)⁹. V roce 1605 přijal způsob života indických bráhmánů¹⁰. Studoval indické náboženské učení a na tomto základě pak hlásal, že pátá véda je totožná s evangeliem Ježíše Krista. V roce 1609 získal svolení založit si vlastní kostel. Tento misionář respektoval hinduistické zvyky, pokud je nepovažoval za pohanské, a sám se řídil místními obyčejí. Díky jeho přístupu v roce 1650 dosáhl počet křesťanů v Meduře 40 tisíc¹¹.

Nobiliho obdobou v Číně¹² byl Matteo Ricci (1552 – 1610)¹³, který působil od roku 1600 jako astronom a matematik u dvora čínského císaře. Byl rádcem císaře, a proto mohl

⁶ V Japonsku přijímali samurajové křesťanství i na příkaz svého knížete, který výměnou za to obdržel od Evropanů moderní zbraně (portugalské hákovnice). Obvykle se však Japonci stejně rychle křesťanství zřikali. Koncem 16. století bylo v Japonsku 300 000 křesťanů, ale po sjednocení země šógun učinil veškeré misionářské činnosti přítrž. Dějiny Japonska, str. 76 – 77.

⁷ „Inculturation (=akomodace) je vtělení života a poslání křesťanů do konkrétního kulturního prostředí.“ (P. Arrupe). *Le développement des missions au XVIIe siècle*.

⁸ Franzen, August. *Malé církevní dějiny*, str. 238.

⁹ „Robert de Nobili přijel do Medury (Indie) v roce 1606. Představil se jako ‚sannjásí‘ (kajicný mudrc), hovořil tamilsky (tamoul) a studoval sanskrť. Obracel se k bráhmánům, ale vysílal také misionáře k párijům (protože indická tradice připouští ‚pandarámy‘: duchovní, kteří se mohou přiblížit k ‚nedotknutelným‘). ‚Bůh je Pánem všech kast, a proto jeho zákon musí respektovat všechny kasty.‘ (Nobiliho prohlášení).“ *Le développement des missions au XVIIe siècle. Mission en ASIE*.

¹⁰ Tradiční kasta indických vzdělanců a kněží.

¹¹ Franzen, August. *Malé církevní dějiny*, str. 238 – 239.

¹² Za dynastie Ming 1368 – 1644.

veřejně hlásat křesťanství. Na křesťanskou víru obrátil přibližně dva tisíce příslušníků čínské šlechty. Ricci toleroval konfuciánské obřady uctívající předky rodiny a Konfuciovo učení o synovské oddanosti jako „úkony občanské tradice“¹⁴. Dalším misionářem u čínského dvora byl Adam Schall von Bell (1592 – 1666), který dosáhl hodnosti mandarína (úředníka). V roce 1650 mu bylo dovoleno, aby v Pekingu založil chrám, a v roce 1657 dosáhl vyhlášení svobody náboženství pro křesťanství na území Číny. V roce 1695 císař Kchang-si¹⁵ dokonce vydal toleranční edikt za zásluhy jezuitů ve službách císařského rodu.

Koncem 17. století však dochází k vyhocení sporů o akomodaci, které souvisí s oslabením portugalské moci a se silicím bojem křesťanských řádů jiných zemí o podíl na misiích v Asii. Španělští dominikáni a františkáni, kteří od třicátých let 17. století rovněž působili v Číně, kritizovali v Římě misionářské metody jezuitů. Následkem toho papež Inocenc X. v roce 1645 zakázal akomodaci, ale jeho následník Alexandr VII. zákaz zmírnil. V roce 1693 byl zákaz akomodace obnoven a v roce 1704 jej papež Klement XI. potvrdil.¹⁶ Jako reprezentanta nové misionářské politiky vyslala Svatá stolice v Římě Charlese de Tournon. Ten se však byl netolerantní vůči čínským mravů a choval se nezdvořile natolik, že v roce 1710 zemřel ve vězení¹⁷ a císař Kchang-si zakázal křesťanství, které není prezentováno v souladu s čínskými zvyky, tj. podle jezuitských metod¹⁸.

Vzhledem k potížím, které způsobil rigidní přístup některých misionářů vůči místní tradici, papež Inocenc v roce 1723 zákaz akomodace opět zmírnil. Avšak Benedikt XIV. akomodaci definitivně zakázal, čímž zapříčinil pronásledování křesťanů v Číně.

Lze říci, že příčiny zákazu akomodace mají kořeny v bojích mezi náboženskými řády. Zejména Španělé a Holanďané usilovali o zrušení portugalského svrchovaného práva na vládu v Asii, a proto obvinili jezuity, že nehlásají písmo svaté v jeho čisté podobě. V podstatě použili akomodaci, která otevírala křesťanství cestu do asijských zemí, jako zbraň proti Portugalcům. Tyto rozpory se pak odrazily v intrikách mezi jezuity na jedné straně a dominikány a františkány na straně druhé, což spolu s upuštěním od akomodace vyvolalo u asijských autorit nedůvěru vůči Evropanům i jejich náboženství. „...podezření (Japonců) ...

¹³ „Matteo Ricci vystudoval matematiku v Římě, představil Číňanům západní vynálezy, zejména glóbus, a byl požádán, aby jej vyrobil. Sám nakreslil mapu Země. Oblékal si oděv učenců a psal čínsky o Konfuciovi a křesťanství. Císař jej povolal do Pekingu do svého paláce. Matteo Ricci byl v Číně v roce 1583; do Pekingu přijel 1601.“ Le développement des missions au XVIIe siècle, Mission en ASIE.

¹⁴ Franzen, August. Malé církevní dějiny, str. 239.

¹⁵ Dynastie Čching 1644 – 1911.

¹⁶ Franzen, August. Malé církevní dějiny, str. 240.

¹⁷ V roce 1704 byl Charles de Tournon jmenován „vizitátorem na východě kvůli řešení otázky ritů. V roce 1707 zakázal čínské rity a jeho rozhodnutí bylo v roce 1710 schváleno v Římě.“ V té době byl papežem Kliment IX. (1700 – 1721). Některá data z dějin Tovaryšstva Ježíšova, str. 5.

¹⁸ Franzen, August. Malé církevní dějiny, str. 240.

prohloubil příjezd františkánů v roce 1592 a jejich následné hašteření s portugalskými jezuity, stejně jako těsná součinnost křesťanských misionářů s evropskými vojáky při budování koloniálních základen v Manile na Filipínách¹⁹.

Kromě toho křesťanství v evropském pojetí bylo v rozporu s asijským chápáním hierarchické struktury společnosti zejména v otázce rovnosti lidí před Bohem. „Vzájemná pouta mezi japonskými křesťany a jejich oddanost vzdálenému, neznámému papeži však nakonec vedla k tomu, že japonští političtí vůdci začali pohlížet na křesťanství jako na potenciální podvratný živel. V jistém smyslu i zahraniční obchod působil na zemědělsky orientovanou feudální společnost destruktivně“²⁰.

Spory mezi jednotlivými řády a netolerance misionářů vůči místním zvykům výrazně omezily šíření křesťanství i evropského vlivu v Asii. Konflikt mezi evropskými mocnostmi tedy nepřímo způsobil konflikt mezi evropskou a asijskou civilizací, v němž Evropané v té době ještě nemohli zvítězit. Španělé snadno dobývali Ameriku, protože její obyvatelstvo se nacházelo na nesrovnatelně nižším stupni kulturního vývoje. Zřejmě právě tato skutečnost stavěla Španělsko do výhody oproti Portugalsku, protože Portugalci takových územích a náboženských úspěchů ani zdaleka nemohli nedosáhnout²¹.

Mnoho asijských států mělo silnou kulturní tradici s pevně zakotvenou společenskou hierarchií na kulturní (a také technické) úrovni srovnatelné s Evropou.²² Čína v té době byla asijskou Říší středu v pravém slova smyslu, navíc kvality jejího námořnictva byly proslulé díky čínským pirátům, kteří působili také v zahraničním obchodě. Japonsko koncem 16. století procházelo procesem sjednocování²³, takže o jeho vojenském potenciálu a tedy schopnosti čelit evropskému dobývání nebylo pochyb. Obě tyto země byly původně hlavními destinacemi šíření křesťanství, avšak počínání evropských misionářů vedlo (v Japonsku již od konce 16. století) k zákazu křesťanství, vypovězení misionářů a k popravám křesťanů.

¹⁹ Dějiny Japonska, str. 81.

²⁰ Tamtéž, str. 77.

²¹ Během první poloviny 16. století Španělé ovládli rozsáhlá území v Americe. V letech 1519 – 1521 Fernando Cortez dobyl Mexiko, v roce 1520 bylo objeveno a dobyto Chile, v roce 1525 Argentina a v roce 1532 Peru (za vlády španělského krále Karla V.). Franzen, August. Malé církevní dějiny, str. 237.

²² Vždyť papír i střelný prach byly vynalezeny v Číně.

²³ Období Sengoku 1467 – 1600.

1.3 Příklad Evropanů do Vietnamu

Pronásledování křesťanství v Číně a v Japonsku přimělo misionáře hledat jiné země pro zakládání misí. Jednou z nich se stal Vietnam.

V první polovině 16. století portugalské lodě objevovaly různé části indočínského pobřeží. V druhé polovině 16. století Portugalci poznali deltu řeky Mekong a poslední část bývalého království Čampa²⁴. Podle vietnamských pramenů (Khâm định Việt sử thông giám củõ ng mực) kněz Ignatio (I-nê-khu) přicestoval do Vietnamu a v roce 1533 kázal v Nam Đình.²⁵ Kontakty Portugalců s Vietnamci se datují od roku 1535, kdy se portugalský poručík Antonio Faria krátce zdržel ve Faifo (Hội An). V roce 1557 Portugalci získali Macao a od té doby každoročně připlouvali s monzuny do Vietnamu. Později po obchodnících následovali kněží. V roce 1596 přicestoval do Vietnamu španělský dominikán Diego Adverte²⁶, které mu bylo povoleno volně kázat. Ale když se k vietnamskému pobřeží přiblížily španělské válečné lodě, byl tento misionář násilím vyhnán a donucen odplout na jedné z lodí²⁷.

První misie ve Vietnamu²⁸ založili počátkem 17. století jezuité, kteří byli vyhnáni z Japonska. Portugalci přijíždějící za obchodem do Faifo (Hội An) přizvali k cestě skupinu jezuitů, a tak 18. ledna 1615 připluli do Tourane (Đà Nẵng) dva misionáři: Francesco Buzomi z Benátek a Portugalec Diego Carvalho, kteří nejprve postavili kostel v Tourane, ale pak založili misii ve Faifo („kočičínská misie“)²⁹. Francesco Buzomi zůstal ve Vietnamu až do roku 1639.³⁰ Tři roky poté se k nim připojil Cristophoro Borri³¹, jenž je autorem prvního

²⁴ V roce 1516 Fernand Perez, v roce 1524 Duarte Coelho a v roce 1535 Antonio Faria (vyslán Fernandem Mendezem Pintou) prozkoumávali indočínské pobřeží. V roce 1572 (1546 podle Lê Thanh Khôi, str. 285) ztroskotál básník Camoëns v ústí Mekongu. Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 27, pozn. 1.

²⁵ Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, str. 213; Lê Thanh Khôi. Le Viet-Nam, str. 288.

²⁶ Maybon uvádí jméno Diego Aduarte, který připlul na španělské lodi pravděpodobně do Faifo (Quảng Nam). Tam se dostali Španělé do sporu s Japonci, které Vietnamci podporovali. (Ve Faifo existovala japonská osada.) Došlo k bitvě, v níž byla španělská loď zapálena. Přeživší Španělé prchli po moři, ale zraněný Diego Aduarte zůstal ještě s jedním mnichem na břehu. Až po dlouhé době se jim podařilo opustit Vietnam, Aduarte kázal během tohoto nuceného pobytu ve Vietnamu. Původně totiž byla tato španělská loď vyslána spolu s dalšími dvěma lodmi na Filipíny. Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 28, pozn. 1.

²⁷ Prchal pod salvami šípů. Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, str. 213.

²⁸ V té době ve Vietnamu oficiálně vládla dynastie Pozdní Lê, avšak od roku 1620 byl sever země (Đàng Ngoài, Tonkin) pod kontrolou rodu Trịnh a jih (Đàng Trong, Kočičína) pod kontrolou rodu Nguyễn.

²⁹ Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam (1592 – 1820), str. 29 - 30. V roce 1614 zanikla jezuitská misie v Japonsku. Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, str. 213.

³⁰ Psán také jako Francesco Busomi. „Může být považován za pravého zakladatele nové misie. Narodil se v roce 1576 v Neapoli a v roce 1608 byl vyslán do východní Asie, pět let vyučoval teologii na koleji v Macau. Pobýval než 20 let v Kočičíně. Byl prvním představeným misie, která vzkvétala za tolerantní vlády Sãi Vương (= Nguyễn Phúc Nguyễn, 1613 - 1635).“ Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 30.

známého díla o Vietnamu. Od něj pochází první hodnocení Vietnamu, které je velmi nadšené: Obyvatelstvo „má vyššího ducha a větší odvahu než Číňané“ a je přátelské a pohostinné k Evropanům³². Během prvních deseti let působilo v misii asi dvacet jezuitů: 17 kněží a 4 mniši, z nichž bylo deset Portugalců, pět Italů, pět Japonců a jeden Francouz.

Borriho pozitivní zpráva a úspěšnost misie vedly k vyslání dalších kněží a rozšíření misie na sever. V roce 1626 byl vyslán misionář Giulliano Baldinotti, který připlul 2. února 1626 spolu s japonským mnichem Giuliem Piani na portugalské obchodní lodi. Vládce Tonkinu Trĩnh Tráng jej přijal přívětivě a přál si, aby Baldinotti zůstal. Avšak ten měl pouze zjistit situaci pro šíření křesťanství a 18. srpna 1626 opět odplul³³. Na základě jeho zprávy bylo rozhodnuto o založení misie v této oblasti a tímto úkolem byl pověřen francouzský jezuita Alexandre de Rhodes. Aby si zajistil přízeň místního vládce, navštívil vůdce rodu Trĩnh, Trĩnh Tráng, a daroval mu růžek na střelný prach a krásnou knihu o matematice, obojí silně pozlacené³⁴. V té době byla vzdělanost v Evropě stejně jako v Asii úzce spojena s náboženstvím. Náboženské instituce poskytovaly vzdělání mj. i v praktických vědách jako například v matematice. Také proto si misionáři Matteo Ricci a Adam Schall von Bell získali přízeň čínských císařů a s ní i vlivné postavení u dvora (viz 1.2 Problém akomodace, str. 5 - 6).

Avšak i ve Vietnamu se propagace křesťanské víry setkala se stejnými problémy jako v Číně a v Japonsku. Víra v jediného Boha znamenala odmítnutí uctívání předků, což byl jeden z nejtěžších morálních prohřešků ve vietnamské společnosti, jejímiž základními hodnotami byly konfuciánské ctnosti se synovskou oddaností a loajalitou vůči králi na prvním místě. Vietnamec, který neprováděl tradiční obřady za své zemřelé předky, na sebe přivolal hněv těchto zemřelých i hněv samotných Nebes a takového člověka se pak každý stranil, aby na svou rodinu nepřivolal neštěstí. V tomto smyslu tedy křesťanství šířené jinak než metodou akomodace vylučovalo vietnamského konvertitu z jeho přirozené společnosti. Navíc byli

³¹ V Buttingerově knize *The Smaller Dragon*, str. 214 psán jako Christophoro Borri. Borri se narodil v roce 1585 v Miláně a zemřel v Římě v roce 1632, do Kočičíny přijel v roce 1618. Maybon, Charles B. *Histoire Moderne du Pays d'Annam*, str. 30.

³² Lê Thanh Khôi. *Le Viet-Nam*, str. 290. Jeho zpráva o Vietnamu byla publikována italsky v Římě (1631), ve francouzském překladu v Lille (1631), latinsky ve Vídni (1632) a holandsky v Louvain (1632). Později byla přeložena také přeložena do němčiny a angličtiny. Maybon, Charles B. *Histoire Moderne du Pays d'Annam*, str. 30 - 31.

³³ Baldinotti se narodil v Pistoia v roce 1591, z Evropy odplul v roce 1621 a zemřel v roce 1631 v Macau. Jeho zpráva byla publikována v Římě v roce 1629 v díle *Letiere dell' Ethiopia dell' anno 1626 fino al Marzo del 1627. E della Cina dell' anno 1625 fino al Febraiop del 1626* a tentýž rok vyšla v Paříži ve francouzském překladu. Maybon, Charles B. *Histoire Moderne du Pays d'Annam*, str. 31, pozn. 2 a 3. Lê Thanh Khôi však uvádí, že podle jeho zprávy bylo založení misie v Tonkinu zamítnuto. *Le Viet-Nam*, str. 290: odkaz na zprávu, která byla publikována v Římě v roce 1629 a byla uvedena v BEFEO, III 1903, str. 71 – 78.

vietnamští křesťané zcela oddáni evropskému misionáři, což zase podrývalo kult krále a jeho autoritu. Lze tedy říci, že křesťanství v čistě evropské podobě bylo pro Vietnamce (a Asiaty jako takové) zcela nepřijaté, protože podrývalo základy vietnamské společnosti i vietnamského státu.

V roce 1630 byl Alexandre de Rhodes vypovězen z Tonkinu (Trịnh) a také dvůr rodu Nguyễn v Huế vyhlásil edikty zakazující křesťanství. Ve skutečnosti byli misionáři ve Vietnamu původně tolerováni hlavně kvůli tomu, že vláda obou královských rodů těžila ze zahraničního obchodu a potřebovala vojenský materiál (zbraně a munice), které jí dodávali Evropané z Macaa. Z tohoto důvodu k důslednému pronásledování křesťanů tehdy ještě nedocházelo³⁵.

Po opětovném vyhnání z obou částí Vietnamu Alexandre de Rhodes odplul do Macaa, kde v jezuitském středisku pokračoval ve studiu vietnamského jazyka a psaní knih. V letech 1640 až 1645 odtud několikrát navštívil království Nguyễn, ale v roce 1645 byl vypovězen s konečnou platností. Jeho nadřízení mu tedy doporučili, aby se vrátil do Evropy a požádal tam biskupy a misionáře o materiální pomoc. V roce 1649 Alexandre de Rhodes odcestoval do Říma, aby zde jednal o misii ve Vietnamu.

1.4 Založení francouzské misie ve Vietnamu

Jak bylo několikrát řečeno, šíření křesťanství a správa misíí v Asii spadala po kontrolu Portugalska. Avšak již od počátku 17. století docházelo k narušení portugalské zóny vlivu, když do asijských zemí posílaly své misionáře také jiné řády než Tovaryšstvo Ježíšovo (zejména františkáni a dominikáni). Jezuité, kteří v roce 1622 založili Kongregaci pro šíření víry (Kongregace pro Propaganda Fidei), nyní museli čelit problémům v misiích a nizozemské expanzi. V roce 1636 první papežský vikář ve Východní Indii (tj. oblast na východ od Indie) odmítal jakékoliv vměšování civilní moci v Goa (Indie v té době již nebyla jen portugalským působištěm), avšak postup ne-portugalské moci nezastavil³⁶.

V roce 1641 protestantští Holanďané rozšířili svou sféru vlivu nejprve na celou oblast Malaccy a poté ovládli cesty do Číny a Japonska, v nichž předtím konkurovali Španělé

³⁴ Lê Thanh Khôi. *Le Viet-Nam*, str. 290: odkaz na knihu Alexandra de Rhodes *Divers voyages et missions*, Paris 1653, str. 95.

³⁵ Lê Thanh Khôi. *Le Viet-Nam*, str. 291.

³⁶ V 18. století je ústup jezuitů znatelnější. V roce 1723 „Kongregace pro Propaganda Fidei kvůli jezuitským misionářům, kteří přes zákaz praktikují čínské rity, trestá Tovaryšstvo Ježíšovo zákazem přijímat na východě novice. Inocenc XIII. (papež v letech 1721 – 1724) toto rozhodnutí mění na pouhou pohružku. Generál má tři roky na podání důkazů o poslušnosti Tovaryšstva Ježíšova. Benedikt XIII. (papež v letech 1724 – 1730) tyto tresty ruší.“ Některá data z dějin Tovaryšstva Ježíšova, str. 5.

Portugalcům³⁷ (viz 1.2 Problém akomodace, str. 6). Nizozemští obchodníci se usadili v Batávii (Indonésie) a letech 1637 až 1700 fungovala v Thăng Longu (dnešní Hanoj) na území ovládaném rodem Trịnh jejich pobočka, která jim přinášela zisky z přepravy zlata, z manufaktury na hedvábí, ze vzácného dřeva, pepře apod. Od roku 1637 měli také pobočku ve Faifo (Hội An), ale v roce 1643 je odtud vyhnalo válečné loďstvo rodu Nguyễn³⁸. Od poloviny 17. století byl pokles portugalské i španělské moci v Asii zcela zjevný, způsobil jej mimo jiné i nedostatek misionářů v obou zemích a úpadek školícího střediska v Lisabonu. Kromě toho byli portugalská a španělská misionářská činnost často neschopná nebo nedostatečně připravená na asijské podmínky, nebo jim chyběly finanční prostředky (většina konvertitů byli chudí)³⁹.

Za této situace v roce 1649 dorazil jezuitský misionář francouzského původu Alexandre de Rhodes do Vatikánu, aby oficiálně požádal o svolení založit ve Vietnamu misii mimo kontrolu Portugalska. Tam předložil program na rychlé školení domácích kněží, studium latiny apod., přičemž by členové misie byli podřízeni pouze církvi. Podle Alexandra de Rhodes by místní klérus byl dobrou základnou pro náboženské dobytí Vietnamu⁴⁰. Vedení misie mělo být podle něj svěřeno konkrétním jmenovaným biskupům (nikoliv titulárním), kteří by se tak nemuseli zodpovídat portugalskému králi⁴¹. Jelikož se však jednalo o oficiální svolení Svaté stolice narušit portugalskou sféru vlivu, Vatikán dlouho váhal.

V září 1652 Alexandre de Rhodes odjel do Paříže. Byl uchvácen Vietnamem stejně jako Cristophoro Borri, který o něm podal první zprávu, a tak se snažil získat francouzské autority na svou stranu líčením bohatství země (úrodná půda, zlaté doly, pepř, hedvábí...)⁴²: je zde „mnoho pepře, pro který si přijíždějí Číňané,...vyváží cukr do Japonska“⁴³. Peníze francouzské šlechty měly umožnit misionářům, aby nábožensky dobyli Vietnam a otevřeli obchodování mezi ním a Francií, z čehož by zase těžila francouzská šlechta. Alexandre de Rhodes byl vřele přijat otcem Bagotem, zpovědníkem infanta Ludvíka XIV., a jeho náboženským spolkem „Bons Enfants“ (Dobré děti), z nichž vybral misionáře pro práci ve Vietnamu⁴⁴. Od francouzské šlechty pak získal finance na dopravu a založení misie.

³⁷ Některá data z dějin Tovaryšstva Ježíšova, str. 5.

³⁸ Chesnaux, Jean. Contribution à l'histoire de la nation vietnamienne, str. 54. Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, str. 207 – 208.

³⁹ Lê, Nicole-Dominique. Les Missions étrangères et la pénétration française au Viêt-Nam, str. 12.

⁴⁰ Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, str. 216.

⁴¹ Lê Thanh Khôi. Le Viet-Nam, str. 291.

⁴² Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, str. 217.

⁴³ Chesnaux, Jean. Contribution à l'histoire de la nation vietnamienne, str. 54.

⁴⁴ Taboulet, Georges. Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 3.

Avšak v roce 1656 jej Řím vyslal jako misionáře do Persie na popud Portugalců, kteří chtěli zastavit jeho činnost na francouzské misi ve Vietnamu⁴⁵. O čtyři roky později (1660) zde Alexandre de Rhodes zemřel v Ispahanu, ale ještě předtím obdržel zprávu, že Vatikán (v roce 1658) schválil vyslání dvou francouzských kněží (François Pallu do Kočincíny a Lambert de la Motte do Tonkinu) na misi do Vietnamu i před odpor Portugalců⁴⁶. Vzájemná nevráživost náboženských řádů vůči jiným misionářům narušujícím jejich „mocenskou sféru“ se projevovала nejen intrikami v Římě a u asijských vládců. Portugalští jezuité odmítali uznávat francouzské vikáře⁴⁷ a rivalita mezi zeměmi vedla k uvěznění a mučení misionářů zneprátelené země⁴⁸.

Lze tedy konstatovat, že Alexandre de Rhodes v podstatě oficiálně zahájil kontakty Francie s Vietnamem, a to nejen na poli náboženství – misionářské činnosti ve Vietnamu - ale také i v obchodu, protože tyto dvě oblasti spolu byly neoddělitelně spjaty. (Jak bylo výše řečeno, asijské vládcy tolerovali křesťanství kvůli výhodám z obchodu s Evropou.) Alexandre de Rhodes si uvědomoval úpadek portugalské moci a využil jej pro svou zemi. Jeho postojem k dobývání Vietnamu se budu zabývat ve 2. kapitole.

1.5 Obchodníci a misionáři

Od počátku dobývání Asie byli misionáři spojeni s obchodníky. Obchodníci jako první přijeli do asijské země, vzácným zbožím si naklonili jejího vládce a misionáři si měli zase získat srdce a duše poddaných⁴⁹. Tato strategie byla stejná jako při dobývání Ameriky, kde byla konkvista dovršena vojenským podmaněním Indiánů. Avšak většina asijských států byla příliš silná, než aby se dala v dohledné době porazit. Evropa se tedy snažila alespoň využít obchodování, které bylo vítáno ve všech asijských státech. Výměnou za obchod pak byli misionáři po určitou dobu tolerováni. Tato dohoda mezi asijskými vládci a evropskými kupci pramenila ze zmíněného spojení obchodníků a misionářů. Misionáři jako znalci místního prostředí byli zdrojem informací o situaci v dané asijské zemi a o asijských trzích.

⁴⁵ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 59.

⁴⁶ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 59. Odkaz na Durand, Maurice. „Alexandre de Rhodes“, Bulletin de la Société des Etudes Indochinoises 32 (1): 5 - 32. Hanoi 1957, str. 21 – 22.

⁴⁷ Lê, Nicole-Dominique. Les Missions étrangères et la pénétration française au Viêt-Nam, str. 12 - 13.

⁴⁸ Viz. pozn. 72.

⁴⁹ Japonsko po uzavření země ve 30. letech 17. století nakonec povolilo omezený vstup do země pouze Holanďanům, kteří na svých lodích nepřiváželi misionáře a nesměšovali obchod s náboženstvím.

S vysláním prvních francouzských zástupců, vikářů François Palluho a Pierre de la Motte-Lambert⁵⁰, do Vietnamu začala Francie plánovat svou expanzi v Asii. Vlivná společnost Svatého těla (Saint Sacrement) zamýšlela založit Čínskou společnost pro šíření víry a ustanovení obchodu (Compagnie de la Chine pour la propagation de la foi et l'établissement du commerce). V roce 1664 vypravil bohatý loďař z Rouen Fermanel de Favery fregatu pro francouzské vikáře do Vietnamu, avšak loď ztroskotala v bouři⁵¹. Francouzský zájem o Asii nakonec vyústil v roce 1664 založením Společnost pro zahraniční mise (Société des Missions Etrangères de Paris) v ulici du Bac, což byla společnost náboženského řádu, jejíž členové byli poddaní francouzského krále i Svaté stolice, zatímco mezinárodní řády jako jezuité, františkáni a dominikáni podléhaly pouze církevní moci.⁵² Kromě toho Colbert, ministr financí na dvoře Ludvíka XIV., založil téhož roku Východoindickou společnost (Compagnie des Indes Orientales)⁵³.

François Pallu, který byl jedním ze zakladatelů Společnosti pro zahraniční mise⁵⁴, se chopil svého poslání a vydal se na plavbu do Vietnamu. Ze svých cest a pobytu v asijských zemích posílal Colbertovi zprávy o obchodu a politické situaci. Nakonec tajfun zahnal Palluho k Filipínám.⁵⁵ Přesto „lze říci, že až do konce 18. století neměl francouzský obchod žádné jiné zástupce v Đại Việtu než misionáře“⁵⁶. Od vzniku Společnosti pro zahraniční mise katoličtí misionáři pečovali o obchodní operace svých průvodců⁵⁷.

⁵⁰ Pod tímto jménem je de la Motte uveden v Maybonově knize Histoire Moderne du Pays d'Annam, ostatní jej uvádějí pod jménem Lambert de la Motte.

⁵¹ Lê Thanh Khôi. Le Viet-Nam, str. 293.

⁵² DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 59.

⁵³ Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, str. 219 a 253/ pozn. 46.

⁵⁴ Chesnaux, Jean. Contribution à l'histoire de la nation vietnamienne, str. 55.

⁵⁵ Ve skutečnosti ani François Pallu, ani Lambert de la Motte do Vietnamu nikdy nedorazili. V roce 1658 jejich loď ztroskotala. V roce 1665 byl Pallu jmenován do čela vietnamské kanceláře Společnosti pro zahraniční mise. Cestou na Filipíny byl zajat Španěly, když byl v roce 1677 propuštěn na svobodu, připlul do Siamu (Ayuthia), kde se jeho kolegovi de la Motte podařilo otevřít seminář. V roce 1665 měl tento seminář tři členy, v roce 1666 devět. Pris Mission Society (Missions Etrangères de Paris), MEP mission in India, str. 1. Personages, Pallu François, str. 1. Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 44 – 45.

⁵⁶ Lê Thanh Khôi. Le Viet-Nam, str. 293.

⁵⁷ Chesnaux, Jean. Contribution à l'histoire de la nation vietnamienne, str. 54.

2. Alexandre de Rhodes

V první části této práce jsem se zabývala obecnou situací šíření křesťanství v Asii se zaměřením na oblast Indie, Číny a Vietnamu. Zde je třeba zdůraznit, že začátkem 17. století byl Vietnam pro Evropu téměř neznámou zemí, o níž věděli pouze misionáři a obchodníci pohybující se v oblasti jihovýchodní Asie. V Evropě byl Vietnam vnímán jako součást dosud neohrazeného pojmu Indie, přesněji východní Indie⁵⁸, který označoval rozsáhlá území na východ od indického státu (tj. poloostrova Přední Indie), jež hraničila na severu s Čínou. Jinak řečeno, o existenci Vietnamu Evropané věděli jen v rámci poloostrova Zadní Indie.

V první kapitole jsem se zabývala také problémem akomodace, jejíž zákaz spolu s rozpory mezi misionáři jednotlivých řádů vedl k zákazu křesťanství v hlavních asijských zemích jako Čína a Japonsko. V předchozí části byl francouzský misionář Alexandre de Rhodes zasazen do pozadí tohoto mezinárodního dějin (zejména viz 1.3 Příchod Evropanů do Vietnamu). Druhá kapitola pojednává o osobnosti Alexandra de Rhodes se zaměřením na jeho vztah k Vietnamu a na jeho podíl při vytváření vietnamského latinizovaného písma (chữ quốc ngữ).

Taboulet napsal o jeho životě: „Narodil se v Avignonu jako poddaný papeže, ale srdcem Francouz. Opustil totiž hrabství Venaissin kvůli rozdělení Provensálského hrabství, léno závislé na francouzské koruně; později, když tento misionář daroval králi Francie jedno ze svých děl, podepsal své věnování jako ‚poddaný a služebník‘. V roce 1612 vstoupil mladý Rhodes do zbožného vojska Ignáce z Loyoly. Jakmile skončil jeho noviciát v Římě, odjel do Lisabonu, jediného přístavu, o němž věděl, že je z něj na základě portugalského práva na patronaci, uděleného papežem Alexandrem VI. Borgiou, možné vyplout do východních Indií. Dne 4. dubna 1619 se nalodil na jednu z oněch těžkých portugalských lodí, které dokázaly uvést 60 děl a 1 000 mužů, jež se ‚spíše podobaly městům než plavidlům‘.

‚Plovoucí klášter‘ Svatá Tereza (Sainte-Thérèse) vezla ne méně než dvanáct duchovních, šest jezuitských otců a šest světských kněží. Poté, co se náš duchovní zastavil na dva a půl roku v Goa, devět měsíců v Malacce, osm měsíců v Batávii⁵⁹, z čehož tři strávil ve vězení, ‚protože se odvážil kázat mši ve městě, kde to bylo výslovně zakázáno‘, nakonec byl zachráněn. Dne 29. května 1623⁶⁰ přijel do Macaa (Macau), čínského města v rukou Portugalců‘.

⁵⁸ V plurálu, francouzsky „les Indies orientales“.

⁵⁹ Dnešní Indonésie.

⁶⁰ Maybon uvádí jako den příjezdu do Macaa 20. květen 1623. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 32.

Úmyslem nadřizovaných otce Rhodes bylo vyslat jej do Japonska, ale on nemohl dosáhnout do tohoto cíle. ... V roce 1613 (šógunův) edikt přísně nakázal vyhostit všechny kazatele, zničit kostely, přinutit konvertity k okamžitému odpadlictví. Uzavření Japonska mělo za následek nepředpokládaný obrat misionářské činnosti k východní Indočíně, ... Otec Rhodes byl nasměrován do zemí Annamu, kde vykonal dva úspěšné pobyty, poznamenané častou vrtkavostí, přízní a trápením, pokojem a pronásledováním⁶¹.

2.1 Alexandre de Rhodes ve Vietnamu

Podle Tabouleta přijel Alexandre de Rhodes s šesti knězi⁶² do Tourane (Đà Nẵng) (nebo do Faifo = Hội An) 12. ledna. 1624 a ihned začal studovat vietnamský jazyk⁶³. Byl vlídně přijat vládcem Nguyễn v Huế (Chúa Sãi, tj. Nguyễn Phúc Nguyễn, na trůně 1613 - 1635), kde vytvořil Kočičínskou misii a základy křesťanské organizace. Po 18 měsících odplul zpět do Macaa, kde jej zřejmě pověřili založením misie v Tonkinu. V březnu 1627 dorazil Alexandre de Rhodes do Thanh Hoá a po audienci mu vůdce rodu Trịnh (Trịnh Tráng) dal plnou svobodu v jeho počínání. (Viz 1.3 Příchod Evropanů do Vietnamu str. 9)

Alexandre de Rhodes působil v Tonkinu přes tři roky (březen 1627 – květen 1630) spolu s knězem Pedrem Marquezem. Koncem roku 1629 pokřtil 6 700 Vietnamců, mezi nimi i několik princezen u dvora Trịnh⁶⁴. Avšak jeho úspěchy vzbudily závist u ostatních misionářů. „...pomluvili jej, že udržuje kontakty s rodem Mạc⁶⁵ v Cao Bằng a s rodem Nguyễn v Huế, zapřísáhlými nepřáteli rodu Trịnh“⁶⁶. Na základě tohoto obvinění v květnu 1630 Trịnh Tráng vyhnal všechny misionáře ze svého panství.

⁶¹ Taboulet, Georges. Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 1.

⁶² Alexandra de Rhodes doprovázeli portugalský kněz Gabriel de Matos jako vizitátor kočičínské mise a pět jezuitů, z nichž jeden byl Japonec zběhlý v čínských klasicích. Tímto japonským knězem byl Paul Saitó, který se k misii připojil v roce 1629. Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 32.

⁶³ Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 1. Maybon uvádí v Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 32: „Měl být poslán do Japonska, ale přístavy tohoto království byly uzavřeny misionářům, a proto se jeho představení rozhodli koncem roku 1624 vyslat jej do panství Nguyễn.“ Avšak ostatní uvádějí jako první datum, kdy de Rhodes přijel do Vietnamu, rok 1627: Lê Thanh Khôi. Le Viet-Nam, str. 290, DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Vietnam, str. 55. Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, 215.

⁶⁴ Lê Thanh Khôi. Le Viet-Nam, str. 290: odkaz na knihu Alexandra de Rhodes *Divers voyages et missions*, Paris 1653, str. 95.

⁶⁵ V textu je uvedeno místo „Mạc“ slovo „Man“, které označuje kmeny národnostní menšiny žijící v horách u vietnamsko-čínské hranice. S největší pravděpodobností se však jedná o rod Mạc, který byl zarputilým nepřítelem Trịnh, protože jej rod Trịnh svrhl v roce 1593 z císařského trůnu a vytlačil jej do provincie Cao Bằng. Lê Thanh Khôi. Le Viet-Nam, str. 237 – 251.

Alexandre de Rhodes byl tedy nucen opustit Vietnam a až do roku 1640 pobýval v Macau, kde kázal křesťanskou víru Číňanům. Zde ovšem nedosáhl takových úspěchů jako ve Vietnamu, protože stejně jako většina misionářů neovládal dostatečně dobře čínštinu, aby v ní mohl kázat. Po smrti Francesca Buzomiho (1639) byl v únoru 1640 znovu vyslán do Kočičíny (království Nguyễn). Avšak panovník Công Thượng Vương (= Nguyễn Phúc Lan, zvaný též Chúa Thượng; 1635 – 1648) nebyl křesťanství příliš nakloněn, proto Portugalci žádali Rhodese, aby s nimi odjel. Obávali se totiž, že ztratí povolení k obchodování, pokud se vládce Nguyễn doví, že s sebou přivezli misionáře. Alexandre de Rhodes uznal, že byl mohl uškodit místním křesťanům, a tak odplul na portugalské lodi⁶⁷. Avšak do Kočičíny znovu přijížděl při každé příležitosti. Během čtyř a půl roku uskutečnil několik cest, přičemž ve Vietnamu zůstal tak dlouho, dokud nebyl opět vyhnán⁶⁸. V některých provinciích byl velmi vlídně přijat místními guvernéry. Takto se v roce 1640 hlásilo ke křesťanské víře ve Vietnamu 120 000 osob, z toho bylo přibližně 80 000 v Tonkinu a 40 000 v Kočičíně⁶⁹. Kvůli stále většímu pronásledování křesťanů byl Alexandre de Rhodes nucen se skrývat. Nakonec byl chycen a uvězněn spolu s osmi místními křesťany, z nichž dva byli popraveni. On sám byl propuštěn a vyhoštěn ze země. Dne 10. prosince 1645 pak odplul z Macaa do Říma⁷⁰.

Buttinger k tomu uvádí, že Alexandre de Rhodes v letech 1640 – 1645 podnikl několik cest z Macaa do Vietnamu, dokud nebyl vyhnán pod hrozbou trestu smrti i z panství rodu Nguyễn.⁷¹ Poté 26. června dorazil do Říma⁷², aby zde jednal o zvláštní misi mimo portugalskou sféru moci. (viz 1.4 Založení francouzské misie ve Vietnamu).

Během svého pobytu v Evropě Alexandre de Rhodes vydal několik děl o Vietnamu (v Římě i v Paříži): *Vietnamsko-portugalsko-latinský slovník* (Dictionarum Annamiticum Lusitanum et Latinum, 1651), *Katechismus* (Učení osmi dní...), *Dějiny Tonkinu* (Histoire du Tonkin, 1652), *K úspěchům šíření víry v království Tonkin* (Relazione de' felici successi della

⁶⁶ Taboulet, Georges. Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 1. Maybon odkazuje na Rhodesovu knihu *Divers voyages et missions*, od str. 104 (Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 32, pozn. 3)

⁶⁷ Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 32.

⁶⁸ Taboulet však píše, že kromě dvou cest do Manily a Macaa Rhodes zůstal ve Vietnamu celkem dva a půl roku, přičemž pobýval v Tourane (Đà Nẵng) a Huế a v provinciích kolem hlavních měst a Thăng Longu. (Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 1.)

⁶⁹ Taboulet, Georges. Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 2.

⁷⁰ Taboulet, Georges. Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 1 a 3. Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 32 – 33.

⁷¹ Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon, 216.

⁷² Po cestě, která trvala tři a půl roku. V Malacce (v Batávii v rukou Holanďanů) byl uvězněn a mučen, pak byl vlídně přijat Angličany v Bantamu, zastavil se v Surate, odkud se vydal na cestu do Persie. Přes Ispahan a Tauris dorazil po zemi po dvanácti měsících do Smyrne, odkud vyplul do Benátek. Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 33.

fede nel regno di Tungchine, 1650; Relations des heureux succès de la foi au royaume de Tonkin, 1650), *Různé cesty a misie* (Divers voyages et missions, 1653).

2.2 Vztah Alexandra de Rhodes k Vietnamu

K diskutovaným otázkám osobnosti Alexandra de Rhodes patří jeho postoj k Vietnamu. Rhodes zanechal ve svých dílech vedle velmi pozitivního líčení této země také prohlášení, které může vyznít prokolonialisticky. DeFrancis uvádí následující citát: „Věřím, že mi Francie jako nejzbožnější ze všech království dodá vojáky, kteří by se chopili úlohy dobýt celý orient a učinili jej poddaným Ježíše Krista, a hlavně věřím, že najdu prostředky jak získat biskupy, kteří by byli knězi a pány v těchto kostelích“⁷³.

Z těchto řádků je zjevné, že si Alexandre de Rhodes přál, aby Francie dobyla celou Asii včetně Vietnamu, obrátila její obyvatelstvo na křesťanskou víru a těmto novým konvertitům měla vládnout francouzská církev. Ačkoliv byl Alexandre de Rhodes zaníceným služebníkem Boha, což dosvědčuje jeho odvaha vydat se do neznámé země a odhodlání šířit křesťanskou víru navzdory nesnázím a nebezpečí, byl také hrdý na svůj francouzský původ. To dokazuje především jeho snaha o narušení portugalského svrchovaného práva na evangelizaci východní poloviny světa (Asie) založením vietnamské misie pod francouzskou správou. Tabulet jako doklad o tom, že se Rhodes cítil rovněž být poddaným francouzského krále, píše: „...když tento misionář daroval králi Francie jedno ze svých děl, podepsal své věnování jako ‚poddaný a služebník‘“⁷⁴.

Zde je třeba upozornit, že v tomto období došlo k nebývalému rozmachu francouzské církve, který je spojován s termínem „galikanismus“. Francouzská církev tehdy dosáhla určité autonomie vůči Svaté stolici ve Vatikánu, což znamená, že narušila papežský primát rozhodovat o všech církevních záležitostech po celé Evropě⁷⁵. Do této doby spadá také vláda slavných kardinálů Richelieu (1624 – 1642) a Mazarin (1643 – 1661), jejichž moc leckdy zasahovala i do zájmů samotného krále Francie.

Je tedy přirozené, že když si Alexandre de Rhodes uvědomoval ochabnutí portugalské kontroly nad Asií, zvolil za patrona vietnamských misí právě francouzskou církev, protože

⁷³ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 59: odkaz na Alexandre de Rhodes. *Divers voyages de la Chine et autres royaumes de l'Orient*. Paris 1681, str. 338 – 339. Phan Huy Lê. *Tim về cội nguồn. Tập II. Nghiên cứu Việt Nam*, str. 632: citát z knihy Alexandra de Rhodes *Divers voyages et missions* (Paris, 1693). V překladu do vietnamštiny Hồng Nhuệ, TP HCM 1994, str. 263.

⁷⁴ Taboulet, Georges. Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 1.

⁷⁵ Francouzská církev si vydobyla právo samostatně svolávat koncily a omezovat jurisdikci papežských nuncií ve Francii. Franzen, August. *Malé církevní dějiny*, str. 241.

Francie byla jeho vlastí. O jeho rodišti se často uvádí, že Avignon byl až do roku 1791 papežským městem a jeho obyvatelé tedy nebyli považováni za poddané francouzské koruny. Avšak tato skutečnost odkazuje spíše na původ Rhodesova náboženského zanícení než na jeho výlučnou oddanost Svaté stolici.

Stručně řečeno, Alexandre de Rhodes učinil první krok k tomu, aby Portugalsko v roli hlavního šířitele křesťanství v Asii nahradila alespoň v oblasti Indočíny Francie. Navíc v tomto historickém stádiu nelze ještě hovořit o kolonizaci, přestože právě Francie nakonec učinila z Vietnamu svou kolonii. Prvním Francouzem, který výrazně ovlivnil dějiny Vietnamu byl o půldruhého století později francouzský misionář Pigneau de Béhaine (1741 – 1799), biskup Adranský, jenž pomohl na trůn prvnímu císaři dynastie Nguyễn - Gia Longovi. Avšak i v tomto případě se jednalo o osobní úsilí jednoho člověka, protože francouzský dvůr se odmítl v této záležitosti angažovat i přes lákavou vyhlídku na výhradní obchodní právo a povolení šířit křesťanství ve Vietnamu.

Phan Huy Lê ve své eseji o Alexandru de Rhodes zdůrazňuje, že „žádná studie neprokazuje, že by byly strategie či jednání Alexandra de Rhodes spojeny s kolonialismem, s politickou intervencí nebo s nabádáním, aby (francouzské) vojsko vstoupilo do Vietnamu“⁷⁶. Podle Phan Huy Lêho byl Rhodes „velmi zapálený a srdečný misionář, který chtěl zasvětit celý svůj život Bohu a šíření víry v něj, který chtěl rozšířit sféru křesťanského světa“⁷⁷. Lze tedy říci, že Alexandre de Rhodes chtěl získat Vietnam pro křesťanského Boha s pomocí francouzské církve a Francie.

Již několikrát bylo řečeno, že Alexandre de Rhodes byl Vietnamem, zemí i lidem, velmi uchvácen (viz 1.4 Založení francouzské misie ve Vietnamu). Vhodnými dary a slovy si dokázal naklonit dokonce i panovníky Nguyễn a Trịn a guvernéry provincií, na rozdíl od většiny misionářů své doby získal pro svou víru i příslušníky vyšších vrstev, což svědčí o jeho schopnosti porozumět této zemi a přijmout ji navzdory kulturním odlišnostem. Taboulet cituje jeho slova, když v roce 1645 navždy opouštěl Vietnam: „Opustil jsem Kočinčinu tělem, ale jistě ne srdcem, stejně tak jako Tonkin. Ve skutečnosti je mé srdce celé v obou těchto zemích, a nevěřím, že by z nich dokázalo někdy odejít“⁷⁸.

Alexandre de Rhodes se sice zcela nevietnamizoval, nepřijal vietnamské zvyky a nestudoval vietnamskou duchovní tradici, jak to činili Robert de Nobili v Indii a Matteo Ricci

⁷⁶ Phan Huy Lê. *Tim về cội nguồn. Tập II. Nghiên cứu Việt Nam. Về những cống hiến văn hoá của Alexandre de Rhodes*, str. 632.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Taboulet, Georges. *Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident*, str. 2. Maybon, Charles B. *Histoire Moderne du Pays d'Annam*, str. 33.

v Číně, avšak naučil se vietnamský jazyk, který mu otevíral cestu k srdcím nových konvertitů i k uším vietnamských autorit.

2.3 Podíl Alexandra de Rhodes na latinizaci vietnamského písma

Jméno Alexandra de Rhodes bývá často jako jediné, které se uvádí ve spojitosti se vznikem latinizovaného vietnamského písma - chữ quốc ngữ. Některé obecné publikace jej dokonce prohlašují za tvůrce a zakladatele tohoto písma. Nicméně většina odborných studií na toto téma Rhodesovi pouze přičítá významný podíl na utváření tohoto písma.

Již bylo řečeno, že Alexandre de Rhodes studoval vietnamský jazyk a kázal vietnamštině. On sám k tomu napsal, že po příjezdu do Kočinčíny měl v úmyslu naučit se místní jazyk, avšak zejména mluva žen mu připomínala spíše štěbetání ptáků než lidskou řeč, a proto nevěřil, že by se ji dokázal naučit. Nakonec se naučil mluvit vietnamsky s pomocí vietnamského chlapce⁷⁹, který se prý naučil za tři týdny číst Rhodesovy listy a psát. Čtyři měsíce po příjezdu do Vietnamu prý dokázal Alexandre de Rhodes zpovídat ve vietnamštině a o dva měsíce později i kázat v tomto jazyce⁸⁰.

K ovládnutí vietnamštiny jistě přispěly jeho ohromné jazykové znalosti. Alexandre de Rhodes bezesporu dokonale ovládal francouzštinu, provensálštinu, italštinu (jeho „rodné jazyky“), latinu a portugalštinu, k tomu ještě uměl česky, hebrejsky, japonsky, čínsky, hindsky, sanskrt a persky⁸¹. Zmíněné asijské jazyky zřejmě neovládal na vysoké úrovni, protože v Macau kázal s pomocí tlumočnicka, přestože zde žil deset let (1630 – 1640)⁸². Lze tedy říci, že při svém příjezdu do Vietnamu Alexandre de Rhodes velmi dobře ovládal několik evropských jazyků a měl základy několika různých asijských jazyků.

Vietnamština se bezesporu řadí zejména co do výslovnosti k nejtěžším jazykům na světě, avšak Alexandre de Rhodes se ji v zájmu šíření křesťanské víry dokázal naučit. To nejlépe dokazuje jeho *Vietnamsko-portugalsko-latinský slovník* (Tủ Điển Việt-Bồ-La, Dictionarum Annamiticum Lusitanum et Latinum, 1651). Přesto prý někteří misionáři

⁷⁹ Jméno chlapce se nedochovalo, je znám jako Raphael Rhodes (?). Phan Huy Lê. *Tim về cội nguồn. Tập II. Nghiên cứu Việt Nam. Về những công hiến văn hoá của Alexandre de Rhodes*, str. 635.

⁸⁰ DeFrancis, John. *Colonialism and Language Policy in Viet Nam*, str. 52: odkaz na Marillier, André. *Alexandre de Rhodes S. I. Catechismus*. Saigon 1961, str. xx. Taboulet, Georges. *Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident*, str. 2.

⁸¹ DeFrancis, John. *Colonialism and Language Policy in Viet Nam*, str. 52: odkaz na Taboulet, Georges. *La geste française en Indochine*. Vol. I, Paris 1955, str. 12; a na Dinh Xuan Nguyen. *Apport française et le vietnamien dans l'enseignement au Vietnam (1651 – 1945)*. Saigon 1961, str. 25.

⁸² DeFrancis, John. *Colonialism and Language Policy in Viet Nam*, str. 52: odkaz na Marillier, André. *Alexandre de Rhodes S. I. Catechismus*. Saigon 1961, str. xx. Taboulet, Georges. *Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident*, str. 1.

vyprávěli o Rhodesově znalosti vietnamštiny různé historiky. Když jednou pozval svého kolegu do restaurace, Alexandre de Rhodes spletl tón, a tak jim byl přinesen jiný pokrm, než objednal⁸³. Nicméně takové potíže jsou u tak foneticky odlišného jazyka, jako je vietnamština, zcela přirozené.

2.3.1 Vietnamsko-portugalsko-latinský slovník

Slovník Alexandra de Rhodes je nejstarším slovníkem psaným v chũ quốc ngữ, který se dochoval. V jeho předmluvě Rhodes odkazuje na dva slovníky, z nichž čerpal. Jedná se o *Vietnamsko-portugalský slovník*, jehož autorem je jezuita Gaspar d'Amaral († 1646), a o *Portugalsko-vietnamský slovník*, který napsal Antonio Barbosa († 1647). Těmto dvěma misionářům spolu s Franciscem de Pina a Cristoforem Borri je přičítán největší podíl na utváření vietnamského latinizovaného písma před vznikem slovníku Alexandra de Rhodes⁸⁴. Avšak tyto dva slovníky, ani případná další díla, nebyly dosud nalezeny, a tak je obtížné určit, jakým dílem přispěl k vytvoření chũ quốc ngữ právě Rhodes.

Phan Huy Lê a DeFrancis na tento fakt opakovaně upozorňují. Avšak Maybon a Taboulet uvádí, že Gaspar d'Amaral a Antoine Barbosa přijeli do Vietnamu o několik let později, kdy Alexandre de Rhodes již uměl velmi dobře vietnamsky. Gaspar d'Amaral a Antoine Barbosa zjevně napsali zmíněné slovníky pro svou potřebu a Alexandre de Rhodes jich pak užil při psaní svého Vietnamsko-portugalsko-latinského slovníku, jak se sám zmiňuje v jeho předmluvě⁸⁵.

DeFrancis je přesvědčen, že Alexandre de Rhodes provedl přinejmenším uspořádání systému transkripce a provedl metodickou klasifikaci tónů, čímž položil základy pro konečný vývoj vietnamské ortografie⁸⁶. V dochovaných zpráv zveřejněných před vydáním jeho slovníku (1651) chybí označení tónů, ale je zřejmé, že misionáři o existenci tónů ve vietnamštině věděli a užívali je pět až deset let před příchodem Alexandra de Rhodes⁸⁷. DeFrancis tuto skutečnost dokládá na dvou rukopisech Gaspara d'Amaral z let 1632 a 1637,

⁸³ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 56.

⁸⁴ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 54: odkaz na Taboulet, Georges. *La geste française en Indochine*. Vol. I, 1955, str. 12. Phan Huy Lê. Tim về cội nguồn. Tập II. Nghiên cứu Việt Nam. Về những cống hiến văn hoá của Alexandre de Rhodes, str. 633. Zde je třeba upozornit, že DeFrancis uvádí jako první datum Rhodesova příjezdu do Vietnamu rok 1627, a proto si zřejmě neuvědomil skutečnost, že Amaral a Barbosa přijeli do Vietnamu později. Viz pozn. 63.

⁸⁵ Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam, str. 36 pozn. 3. Taboulet, Georges. Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident, str. 3.

⁸⁶ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 55 a 58.

⁸⁷ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 57.

v nichž jsou tóny označeny mnohem přesněji než u Rhodesova rukopisu z roku 1636⁸⁸. U vietnamských slov ve zveřejněných zprávách misionářů chybělo označení tónů zjevně kvůli technickým problémům při jejich tisku. Když Alexandre de Rhodes nechal v Římě tisknout svou knihu, musel užít speciální font typu, který byl jako první svého druhu začleněn do polyglotické tiskárny, jež byla zřízena papežem Urbanem VII. o dvacet let dříve⁸⁹.

Slovník Alexandra de Rhodes obsahuje více než devět tisíc hesel a více než deset tisíc dalších slov v těchto heslech systematicky a synteticky zpracovaných⁹⁰. Jeho součástí je již zmíněná předmluva nazvaná „Stručné pojednání o annamském nebo tonkinském jazyce“ (Báo cáo vắn tắt về tiếng An Nam hay Đông Kinh), která je pojata jako krátký úvod do struktury, výslovnosti a gramatiky vietnamského jazyka⁹¹.

Vietnamské latinizované písmo - chữ quốc ngữ, které Alexandre de Rhodes užíval pro zápis vietnamské výslovnosti, vychází z 24 písmen latinské abecedy. Písmena pro zápis konkrétních hlásek byla zjevně vybrána podle fonologického systému jazyků, které misionáři v té době ovládali (latina, řečtina a portugalština). To může být jeden z důvodů, proč Francouzi považují Rhodesovu transkripci za nefrancouzskou⁹². Podle Haudricourta byly spřežky „qu“ a „gu“ vypůjčeny z italštiny a latiny, „ch“ z portugalštiny a španělštiny, „gi“ z portugalštiny a francouzštiny, „ph“, „th“ a „kh“ a označení tónů ze staré řečtiny⁹³.

O účelu Rhodesova slovníku se dochoval pouze jeden záznam: „Díky laskavosti pánů z Kongregace pro šíření víry jsem po svém návratu do Evropy vytiskl v Římě Kočičínsko-latinsko-portugalský slovník, gramatiku a katechismus, které obsahují metody, jež jsme měli k dispozici pro šíření naší víry mezi pohany. Mohly by být k užitku těm, kteří by nám chtěli přijít na pomoc a kázat o Ježíši Kristu v těchto jazycích, jež se dosud užívaly pouze k uctívání démonů“⁹⁴. Z tohoto citátu lze usuzovat, že Alexandre de Rhodes napsal slovník i ostatní díla pro potřebu misionářů, aby se naučili vietnamský jazyk a seznámily se s Vietnamem před svou cestou do této země.

⁸⁸ Tamtéž, odkaz na: Do Quang Chinh. *Lịch sử chữ quốc ngữ 1620 – 1659*. Saigon 1972, str. 34 – 38, 41 – 47 a 51 – 65.

⁸⁹ DeFrancis, John. *Colonialism and Language Policy in Viet Nam*, str. 56 – 57. Maybon, Charles B. *Histoire Moderne du Pays d'Annam*, str. 37.

⁹⁰ Phan Huy Lê. *Tìm về cội nguồn. Tập II. Nghiên cứu Việt Nam. Về những cống hiến văn hoá của Alexandre de Rhodes*, str. 634.

⁹¹ Phan Huy Lê. *Tìm về cội nguồn. Tập II. Nghiên cứu Việt Nam. Về những cống hiến văn hoá của Alexandre de Rhodes*, str. 634.

⁹² DeFrancis, John. *Colonialism and Language Policy in Viet Nam*, str. 56.

⁹³ DeFrancis, John. *Colonialism and Language Policy in Viet Nam*, str. 58: odkaz na Haudricourt, André. *Origines des particularités de l'alphabet vietnamien*. *Dan Viet Nam* 3, 1949, str. 61 – 68.

⁹⁴ DeFrancis, John. *Colonialism and Language Policy in Viet Nam*, str. 60: odkaz na Alexandre de Rhodes. *Divers voyages de la Chine et autres royaumes de l'Orient*. Paris 1681, str. 71.

Alexandre de Rhodes napsal svůj slovník v chũ quốc ngũ, protože byl určen Evropanům, kteří užívali jako písmo latinku a obvykle (podobně jako on) neovládali čínské znaky, jež používali Vietnamci pro zápis svého jazyka (buď foneticky chũ nôm, nebo v klasické čínštině chũ Hán)⁹⁵. Vietnamci tedy své písmo měli, ale pro Evropany bylo příliš obtížné a navíc nezachycovalo výslovnost vietnamštiny. Přesto Aymonier tvrdí, že Alexandre de Rhodes uvažoval o možnosti šířit křesťanství písmem. Vietnamští konvertité, kteří by se naučili chũ quốc ngũ, by mohli sami číst katechismus, který Rhodes přeložil do vietnamštiny, a mohli by jej předávat ostatním⁹⁶. To by potvrzovala skutečnost, že jedna z princezen, které Alexandre de Rhodes obrátil na křesťanskou víru, Catarina, přeložila katechismus a jiné křesťanské texty do chũ nôm⁹⁷.

Nicméně Rhodesův slovník i překlad katechismu nakonec posloužil spíše misionářům (a Evropanům obecně), protože vládcí ve Vietnamu křesťanství obvykle nepodporovali. Spíše jej v určitých obdobích tolerovali kvůli výnosům ze zahraničního obchodu a zajímavým darům. Tato období však nikdy netrvala dostatečně dlouho, aby se chũ quốc ngũ stalo významným prostředkem pro zápis vietnamštiny. Neklid z neustále dotírajících Evropanů (misionářů, kupců i pirátů) přerostl v odmítání všeho evropského, včetně křesťanství i evropských knih. Chũ quốc ngũ se rozšířilo až za francouzské kolonizace od druhé poloviny 19. století a jako jediné oficiální písmo pro zápis vietnamštiny se začalo užívat až po druhé světové válce.

⁹⁵ Navíc vietnamská výslovnost (stejně jako v čínštině čínská výslovnost) není ve znacích zjevná a je třeba se jí naučit z paměti. To znamenalo, že tehdejší gramotný Vietnamec musel ovládat několik tisíc až několik desítek tisíc znaků.

⁹⁶ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 60: odkaz na Aymonier, Etienne. *La langue française et l'enseignement en Indochine*. Paris 1890, str. 27.

⁹⁷ DeFrancis, John. Colonialism and Language Policy in Viet Nam, str. 60 - 61: odkaz na Marillier, André. *Alexandre de Rhodes S. I. Catechismus*. Saigon 1961, str. xv. (Marillier uvádí jako zdroj Clauda Larre a Pham Dinh Khiema).

Závěr

Svou práci jsem rozdělila na dvě části podle oblastí, v nichž působil Alexandre de Rhodes. První část pojednává působením Evropanů, zejména misionářů v Asii. V jejím rámci jsem se zabývala problémem akomodace (přizpůsobení misionářů asijským zvykům) a rozpory mezi jednotlivými náboženskými řády a evropskými zeměmi, které se projevovaly v době úpadku moci Portugalska od počátku 17. století.

Alexandre de Rhodes se podílel na pronikání Evropanů do Asie nejen jako úspěšný misionář ve Vietnamu, ale také jako iniciátor zřízení francouzské misie mimo kontrolu Portugalska. Jeho úsilí získat Vietnam pro Francii lze považovat za jeden z prvotních impulsů k založení Společnosti pro zahraniční misie v Paříži a francouzské Východoindické společnosti. Vietnam sice až do počátku 19. století nestál v popředí zájmů Francie, avšak Alexandre de Rhodes je jednou z prvních osobností, který seznámil Evropu s Vietnamem.

V druhé části práce jsem se zabývala vztahem Alexandra de Rhodes k Vietnamu a jeho podílem na utváření latinizovaného vietnamského písma (chữ quốc ngữ). Přestože sám Rhodes napsal, že si přeje s pomocí francouzských vojáků a kněží získat Vietnam (a celou Asii vůbec) pro v křesťanskou víru, jeho konání a myšlení nelze spojovat s francouzskou kolonizací, k níž došlo přibližně o dvě stě padesát let později. Alexandre de Rhodes byl Vietnamem uchvácen a konvertity získával nejen svou znalostí vietnamštiny, ale také svou srdečností.

Jeho Vietnamsko-portugalsko-latinský slovník zaujímá v historii vietnamského jazyka významné místo jako nejstarší dochovaný vietnamský slovník a jako zdroj informací o vývoji vietnamštiny v první polovině 17. století. Otázkou zůstává, jak mnoho Alexandre de Rhodes přispěl k vytvoření chữ quốc ngữ, protože dochované materiály staršího data neposkytují dostačující obraz o ucelenosti a systematizaci zápisu vietnamštiny.

Literatura

Buttinger, Joseph. The Smaller Dragon. Atlantic Books, London 1958. 535 stran.

Chesnaux, Jean. Contribution à l'histoire de la nation vietnamienne. Édition Sociales, Paris 1955. 323 stran.

Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova. Některá data z dějin Tovaryšstva Ježíšova. <http://www.jesuit.cz/data.html>. 2002. 9 stran.

DeFrancies, John. Colonialism and Language Policy in Vietnam. Mouton Publishers, The Hague, Netherlands 1997. 293 stran.

Le développement des missions au XVIIe siècle. Saint Ignace et les Missions; Mission en ASIE. Ambassade de France en République Socialiste du Vietnam. <http://www.ambafrance-vn.org/accesgau/etudesvn>. 3 strany.

Franzen, August. Malé církevní dějiny. Zvon, Praha 1995. 358 stran.

Krása, Miroslav; **Marková**, Dagmar; **Zbavitel**, Dušan. Indie a Indové. Od dávnověku k dnešku. Vyšehrad, Praha 1997. 469 stran.

Lê, Nicole-Dominique. Les Missions-Etrangères et la Pénétration Française au Viêt-Nam. Mouton, Paris 1975. 228 stran.

Lê Thanh Khoi. Le Viêt-Nam. Histoire et Civilisation. Les Édition de Minuit, Paris 1955. 587 stran.

Maybon, Charles B. Histoire Moderne du Pays d'Annam (1592 – 1820). Librairie Plon, Paris 1919. 418 stran.

Our Lady of Lourdes - Villianur Pris Mission Society (Missions Etrangères de Paris), MEP mission in India. <http://www.pondyarchidiocese.org.in/mep.htm>. 1 strana.

Personnages, Pallu François. <http://homepages.starnet.fr/delb/IDC118.HTM>. Cyber Asie (Bruno Delb, 1997). 1 strana.

Phan Huy Lê. Tìm về cội nguồn. Tập II. (Hledání pramenů. 2. díl). Nghiên cứu Việt Nam. (Studium Vietnamu). Về những cống hiến văn hoá của Alexandre de Rhodes (O kulturním přispění Alexandra de Rhodes, str. 629 – 638). NXB Thế Giới, Hà Nội 1999. 934 stran.

Reischauer, Edwin O.; **Craig**, Albert M. Dějiny Japonska. Lidové noviny. Praha 2000. 441 stran.

Taboulet, Georges. Alexandre de Rhodes, pionnier du rapprochement Orient-Occident (čerpáno z „Indochine Sud-est asiatique“, No. 22, octobre 1953). Ambassade de France en République Socialiste du Vietnam. <http://www.ambafrance-vn.org/pratics/rhodes.htm>. 4 strany.

Vietnamsko-český slovníček

Vietnamsky	česky
Bồ Đào Nha	Portugalsko
cha cố	kněz
cha sở	vikář
cha xú	papež (? nebo vikář)
chủ nghĩa thực dân	kolonialismus
cuộc chinh phục	dobývání, konkvista
Đàng Ngoài	Tonkin (dnešní Bắc Bộ)
Đàng Trong	Kočinčina (dnešní Trung Bộ)
dân trí	kulturní úroveň národa
đội tàu	flotila
giáo đoàn	misie, kongregace
giáo hoàng	papež
giáo sĩ	misionář
giáo Thiên chúa	křesťanství
ghi âm	fonetický zápis
hải tặc	pirát
Kinh Thánh	Bible
nhà truyền giáo	misionář
thầy dòng	(křesťanský) mnich
truyền bá Đức tin	šířit víru v Boha
truyền giáo	šíření víry, propagace náboženství
Thiên chúa	(křesťanský) Bůh

Vietnamské názvy děl Alexandra de Rhodes

Từ Điển Việt-Bồ-La	Vietnamsko-portugalsko-latinský slovník, Dictionarum Annamiticum Lusitanum et Latinum, 1651
Báo cáo vắn tắt về tiếng An Nam hay Đông Kinh	Stručné pojednání o annamském nebo tonkinském jazyce (Předmluva slovníku)
Phép giảng tám ngày	Katechismus (Učení osmi dní...)
Cùng đọc giả	Určeno čtenáři
Lịch sử vương quốc Đàng Ngoài	Histoire du Tonkin, 1652 (Dějiny Tonkinu), Relations des heureux succès de la foi au royaume de Tonkin, 1650, Relazione de felici successi della fede nel regno di Tungchine (K úspěchům šíření víry v království Tonkin)
Lịch sử truyền giáo ở Đàng Trong	Relations des progrès de la foi au royaume de la Cochinchine, 1652 (K pokrokům šíření víry v království Kočičína) ⁹⁸
Hàng chính và truyền giáo	Divers voyages et missions, 1653

⁹⁸ Toto dílo jmenuje pouze Phan Huy Lê. Tím về cội nguồn. Tập II. Nghiên cứu Việt Nam, str. 636.

Podobizny misionářů

Alexandre de Rhodes (1591 – 1760)

Adam Schall von Bell (1592 – 1666),

Katechismus latinsky a vietnamsky, 1651

Pallu François (1626 - 1684)

Matteo Ricci (1552 – 1601)